

Lennätin ja posti korvasivat ja täydensivät toisiaan

Lennätin tarkoittaa laajasti ymmärrettynä menetelmää, jolla lennätetään viestejä ennalta sovittuja merkkejä käyttäen. Paperille kirjoitettu tai muu viesti itsessään ei liiku fyysisesti minnekään. Merkkejä voidaan tuottaa tuprauttamalla savua, heiluttelemalla soihtuja ja muilla keinoilla. Viestit saattavat kulkea pitkiäkin matkoja yli näköetäisyyden, jos väliasemia on useita ketjussa ja kaukoputki on käsillä.

Näkölennättimiä ja postisoutuveneitä

Optisesta lennättimestä voidaan varsinaisesti alkaa puhua, kun ranskalainen Claude Chappe esitteli keksintönsä vuonna 1792 keskellä suurta vallankumousta. Parhaaseen aikaan lennätinverkkoa oli Ranskassa liki 5000 kilometriä ja lennätinasemia siinä noin 500.

Claude Chappe on ensimmäisen kerran Ranskan postimerkillä vuonna 1944. Chappen lennättimen päärakennus Pariisissa on vuoden 1993 merkillä. Abraham Edelcrantzin lennätin on Suomen Eurooppamerkin aiheena vuonna 1979.

Hieman myöhemmin turkulaissyntyinen Abraham Edelcrantz kehitti oman järjestelmänsä, jossa merkkien tulkitseminen edellytti niin ikään koodikäsikirjaa. Vuoden 1979 Eurooppamerkillä on Edelcrantzin lennättimen lennätintorni sekä erään pikkusaaren

kautta kulkenut optinen lennätinlinja Grisslehamnin ja Eckerön välillä.

Eino Jutikkala kertoo kirjassa *Suomen postilaitoksen historia* (1938), millaista oli Eckerön ja Grisslehamnin reitillä kuljettava postia 1600- ja 1700-lukujen taitteessa. Postiveneissä oli purjeet, mutta soutamiseen tarvittiin useita postitalonpoikia ja toisinaan kahdentoista miehen venekunta, josta vuoronperään puolet oli airoissa ja toinen puoli piti lepoa. Jäällä venettä työnnettiin.

Pandan purukumikuvassa postisoutuvenettä työnnetään jäätä pitkin vuoden 1938 postimerkillä. Jukka Vesterisen Purukumikirjan (2005) mukaan Pandan postimerkkisarja tuli myyntiin vuonna 1972 ja kuvia oli kaikkiaan 100. Postivene jään keskellä on myös Ruotsin postimerkillä vuonna 1979.

Postiveneissä kuljetettiin myös matkustajia ja jopa näiden hevosia. Isonvihan aikana osa veneistä pääsi niin kelvottomaan kuntoon, että sammal kasvoi laudoista. Postisoutuveneitä käytettiin postinkuljetukseen Ahvenanmeren yli vielä kauan näiden aikojen jälkeenkin.

Vajaan 50 kilometrin reitillä on järjestetty kesäisin vuodesta 1974 postisoudun joukkuekilpailu perinteisillä soutuveneillä. Jokaiseen tapahtumaan on ilmestynyt erikoisleima, ja tänä vuonna julkaistaan Ahvenanmaalla myös postimerkki.

Sähkölennätin, radio ja morsetus

Lennätintoiminnan seuraavana vaiheena oli sähkölennätin. Sitä kehiteltiin pitkään eri tahoilla, ja laajaan käyttöön parhaaksi osoittautui laitteisto, jonka yhdysvaltalainen Samuel Morse esitteli vuonna 1837. Olennainen osa Morsen lennätintä on sen morseaakkoset.

Ensimmäinen lennätinlinja avattiin vuonna 1844 Baltimoren ja Washingtonin välille. Morse kirjoitti koesähkeeseen *Raamatun* sanat ”Mitä onkaan Herra tehnyt!” (4. Moos. 23:23). Lause on Yhdysvaltain postimerkillä, joka ilmestyi päivälleen sata vuotta myöhemmin.

Suomen ensimmäinen sähkölennätinlinja avattiin Krimin sodan aikana vuonna 1855 Pietarin ja Helsingin välille. Optisen ja sähkölennättimen välissä ehti tapahtua yhtä ja toista muutakin, kun Suomi oli siirtynyt Suomen sodassa Ruotsin vallan alta osaksi Venäjää. Lennätinlinjojen suunta kääntyi, jos näin voi sanoa, ympäri toisinpäin.

Vuosisadan vaihteessa sähkösanomia opittiin lähettämään radioaaltoja pitkin. Langattoman lennättimen kuuluisia kehittäjiä ovat venäläinen Aleksandr Popov ja italialainen Guglielmo Marconi. Popov on monilla Neuvostoliiton ja Venäjän postimerkeillä,

joista ensimmäisissä vuodelta 1925 lukee Esperanton kielellä ’inventisto de radio’, radion keksijä.

Marconi sai jaetun fysiikan Nobelin palkinnon vuonna 1909 ja ehti sen jälkeen vielä kehitellä radiopuhelintekniikkaa. Tätä ennen oli jo keksitty lankapuhelin, jota kutsuttiin alussa joskus puhelennättimeksi. Viestien lennättäminen ilmojen halki kummittelee ihmisten mielissä tavallaan vieläkin, sillä englannin kielen ’tweet’ tarkoittaa linnun viserrystä.

Italian, San Marinon, Vatikaanin, Länsi-Saksan ja Irlannin yhteisjulkaisu ilmestyi vuonna 1995 ja Viron postimerkki 1996. Marconin äiti Annie Jameson oli tunnettua irlantilaista viskisukua.

Matti J. Kastemaa kertoo sota-ajan muistelmissaan *Silloin olin nuori* (2015) radiosähkötäjän koulutuksesta Santahaminan viestikoulussa. Morsetuksessa rytmitajusta on hyötyä, ja kun Kastemalle ei annettu koulussa edes numeroa laulussa, alussa oli vaikeuksia. Kesän 1943 lopulla hän sai sotilasradiosähkötäjän I luokan pätevyyden ja määrättiin pian sen jälkeen Äänislinnaan ja rintamalle.

Vuonna 2006 Kastemaa lahjoitti vanhojen postimerkkialbumien kokoelmansa Postimuseolle. Kansioita oli kaikkiaan 16, joista vanhin vuodelta 1875 ja suurin yli kuuden kilon painoinen. *Abophilin* 4/2006 haastattelussa hän kertoo keränneensä postimerkkejä 75 vuoden ajan. Keräily pyörähti vauhdilla käyntiin Pro Filatelia -merkistä, jonka hän sai vuonna 1933. Merkki on kuvattu kirjassa *Filatelian aarteet* (2006).

Lennätinlaitteet RMS Titanicilla olivat Marconin yhtiön valmistamia, ja laivan kaksi radiosähkötäjää olivat yhtiön omia työntekijöitä. Radistit käyttivät sekä Marconin CQD-hätämerkkiä että joitakin vuosia aikaisemmin käyttöön otettua kansainvälistä SOS-hätämerkkiä. Bahaman pienoisarkilla (1996) koodi on ylhäällä virheellisesti CDQ ja alhaalla morseaakkosilla oikein. Pienoisarkilla on myös RMS Carpathia, joka ehti uppoamispaikalle neljässä tunnissa. RMS tulee sanoista Royal Mail Ship, kuninkaallinen postilaiva. Ison-Britannian ja Ahvenanmaan postimerkit ovat vuosilta 1995 ja 2012.

Telegrammikuoret ja sähköpostiosoitukset

Lennätintoiminta liittyy monella tavalla postiin ja samalla filateliaan. Selvin tapaus on postimerkkien käyttö lähtevien sähkösanomien maksamiseen ja tulevien kuljettamiseen lennätintoimistosta vastaanottajalle. Jos tiesi sähkeen olevan tulossa ja meni lennättimeen valmiiksi odottelemaan, kuljetetusta ei tarvittu.

Sähkösanomat sellaisinaan eivät välttämättä sovi näyttelykelpoiseen postimerkkikokoelmaan, mutta ne kuoret kyllä, minkä sisässä sähkeet on toimitettu vastaanottajalle. *Philatelia Fennicassa* 8-9/1974 on kuvat kahdesta venäjänkielisestä telegrammikuoresta, jotka on lähetetty vuosina 1863 ja 1864 Oulusta Raaheen samalle vastaan-

ottajalle. Sähkeen tuloaika Ouluun on alareunassa minuutin tarkkuudella. OvalPoint-sivustolla on kaksi aivan vastaavanlaista viiden kopeekan isohampaiskohdetta. Oiva Turpeinen kirjoittaa kirjassa *Yhdistämme* (1996), että Raahen lennätinasema avattiin 19.11.1864, joskin se oli avattu jo aiemmin mutta välillä lakkautettu. Etäisyyttä Ouluun on linnuntietä noin 60 kilometriä.

Lennätin oli tuohon aikaan osa Venäjän lennätinlaitosta. Vuonna 1927 posti ja lennätin yhdistettiin kummankin vastustuksesta huolimatta Posti- ja lennätinlaitokseksi, jota johti Posti- ja lennätinhallitus. Nimi vaihtui vuonna 1981 Posti- ja telelaitokseksi, kunnes eri vaiheiden jälkeen vuonna 1998 telelistattiin Helsingin Pörssiin Soneran nimellä. Postin osalta sama lienee vain ajan kysymys.

Morseaakkosissa H-kirjain merkitään neljällä pisteellä. Majakka Suomenlinnan kirkon tornissa vilkuttaa tuota kirjainta Helsinkiä tarkoittaen. Suomenlinna on postimerkin aiheena vuonna 1948, jolloin tuli 200 vuotta laajasuuntaisten linnoitustöiden aloittamisesta. Kuvassa on Turun Postimerkkikerhon kokoukseen tehty yksityinen lisäpainama. Kolmen merkin yhteisjulkaisulla Ruotsin kanssa (2006) on fregatteja Suomenlinnan edustalla. Ranskan Helsinki-aiheisella pienoissarkilla (2019) on myös Tuomiokirkko, näkymä Kruununhaasta ja Sibeliuksen monumentti.

1880-luvun alkupuolelta lähtien sähköpostin oli mahdollista lähettää myös rahaa. Sähköpostin maksu koostui kahdesta osasta, joista varsinaista postiosoitusta koskeva summa suoritettiin postimerkeillä postiosoituslomakkeelle, ja sähköpostin maksu suoritettiin käteisellä. Postiosoituspääsumma oli tietysti myös maksettava. Lomake lähetettiin sähköpostin perässä vahvistuksena vastaanottajan postitoimistoon.

Suomen Filatelistiliitto ja Postimuseo järjestivät vuonna 2006 näyttelyn, johon kutsutut saivat esittää yhden itselleen merkittävän keräilykohteen. Sähköpostiosoitukset ovat ilmeisen haluttuja siinäkin

päätellen, että kaksi oli valinnut juuri sellaisen. Ne ovat vuosilta 1916 ja 1917, ja kummallakin on myös lähetyspaikkakunnan KONTR.-leima. Kohteet on kuvattu aiemmin mainitussa *Filatelian aarteet* -kirjassa.

Lennättimestä on jäänyt minulle mieleen erityisesti 6. päivä joulukuuta 1967. Itsenäisyyden 50-vuotisjuhlamerkit olivat ilmestyneet edellisenä päivänä, ja kun itsenäisyyspäivänä postikonttorit olivat kiinni, menimme isän kanssa Turun lennättimeen, josta saimme jonotuksen jälkeen ”oikean päivän” leiman. Lennätin oli samassa rakennuksessa kuin Eerikinkadun pääposti. Himmeitä L-leimanteleitä on minulla jäljellä vieläkin.

Digitaalinen tulevaisuus

Optinen, sähköinen ja langaton lennätin aiheuttivat aikoinaan sen, että viestejä ei tarvinnut kuljettaa soutuveneellä, ratsain tai muulla keinolla paikasta toiseen. Tekniikan kehitys on jatkunut, ja perinteinen posti on monessa suhteessa jäämässä historiaan.

Viiden kopeekan isohampaisia täytyy sentään vielä lähettää kirjeessä. Postimerkkien vieraus onkin osittain siinä, että ne ovat oikeita ja käsin kosketeltavia eivätkä virtuaalisia ja katoavia niin kuin esimerkiksi selfie. Sikäli digikuvat muistuttavat postimerkkejä, että tallentaminen älypuhelimien kansioihin on keräilyä ja jakaminen sosiaalisessa mediassa oikeastaan vaihtokauppaa.

Morseaakkosia postimerkeillä

ABC... (kaikki aakkoset) – Mauritius 1993
ABCDEF – Makedonia 2012
CQD SOS – Bahama 1996
GST (Gesellschaft für Sport und Technik) – DDR 1972
HELVETIA PM (Postmuseum) – Sveitsi 1952
INDONESIA – Indonesia 1957
ISLAND – Islanti 2006
ITU (International Telecommunication Union) – Yhdysvallat 1965
KB 1854 HBG (Kööpenhamina-Helsingør) – Tanska 1954

LENNÄTIN TELEGRAFEN – Suomi 1955
NOBELPRIS 1909 – Ruotsi 1969
PCH (Scheveningenin radioaseman kutsusignaali) – Alankomaat 1979
PJ – Alankomaiden Antillit 1996
POT (plain old telephone) – Intia 2003
RSM – San Marino 2002
SVERIGE – Ruotsi 1979
TELEGRAFVERKET – Norja 2005
TELEGRAPHE – Monaco 1965
TELEGRAPHES SUEDOIS – Ruotsi 1953
VPC – Falklandinsaaret 1962

Julkaistu: *Filatelisti* 1/2020 (muokattu)

Sähkötysavaimia on muun muassa Burkina Fason (1991), Uuden Seelannin (1962), Norjan (2005) ja Portugalin (1978) postimerkillä. Burkina Faso oli vuoteen 1984 Ylä-Volta.